

II ОДНОС МЛАДИХ ПРЕМА СТАРИЈИМА

Ивана Ћировић¹

Оригинални рад

UDK BROJEVI: 316.644-053.5/.6:159.922.63 ; 159.922.74.072

РАЗВОЈ СТАВОВА ПРЕМА СТАРИМА И СТАРЕЊУ КОД ДЕЦЕ

Резиме

Услед промена у демографској структури становништва, пред социјалне психологе се поставља задатак да понуде средства за редукацију негативних стереотипа и предрасуда према старим члановима друштва. Истраживања природе и развојне трајекторије дечијих ставова према старима могу дати највећи допринос разумевању формативних механизма који стоје у основи овог феномена, а на тај начин и креирању ефикасних интервентних програма за превенцију и редукацију дискриминације, негативних стереотипа и предрасуда према старима. Циљ овог рада је да пружи преглед досадашњих истраживања и сумира налазе о природи, развоју и социјализацији дечијих ставова према старима и старењу. Утврђено је да се услед разлика у мерама, условима испитивања и процедурама из обимног корпуса података ретко могу извући конзистентни закључци. Међу истраживачима постоји сагласност о раном развоју ставова према старима и старењу, као и о њиховој комплексној природи. Истиче се значај перцептивних, когнитивних, афективних и социокултурних формативних механизма, али будућа истраживања тек треба да пруже увид у природу њихове интеракције. Налази истраживања о интергенерацијском контакту, али и студија које су се бавиле евалуацијом интервентних програма сугеришу да постоји потреба за раним образовањем о старењу. Додатни продори у овој области проучавања захтевају креирање конзистентног истраживачког метода, као и ослањање на теорије психосоцијалног развоја.

Кључне речи: стари, ставови, социјализација, развој ставова, деца

---

¹ Институт за педагошка истраживања, Београд, icirovic@rcub.bg.ac.rs

Социјална категоризација, процес у коме социјално окружење делимо на „нас“ и „њих“ одвија се аутоматизовано дуж три фундаменталне димензије социјалне перцепције: расе, пола и старости (Nelson, 2005; Bargh, Chen, & Burrows, 1996). Испитивање узрока и ефеката ових аутоматских социјалних перцепција, са посебним нагласком на стереотипе и предрасуде који проистичу из њих (расизам, сексизам и еџизам), постало је једно од најважнијих питања социјалне психологије. Ипак, иако су сва три „изма“ широко распрострањена у западним друштвима, преглед литературе показује да еџизам, популарно назван „трећим измом“ (Palmore, 2004), ни изблиза није побудио теоријско и емпиријско интересовање у мери у којој су то учинили расизам и сексизам (Nelson, 2002).

Тод Нелсон, истакнути аутор у области проучавања ставова према старима и старењу, недостак интересовања за ову тему објашњава тезом да у поређењу са расним, етничким или полним, негативне стереотипе и предрасуде према старима друштво најлакше „опрашта“. Будући да су свеprisутне и готово институционализоване, изостаје друштвена осуда у случајевима дискриминације и стигматизације старих (Nelson, 2002). Ипак, велике промене у демографској структури становништва наводе на ревизију ових друштвених пракси и истичу важност истраживања ове проблематике. Услед медицинских напредака, али и пада у природном прираштају, очекује се да ће у западним земљама до 2030. године удео особа старих преко 65 година у укупном броју становника бити удвостручен (Nelson, 2002). Такво друштво представља велики изазов за социјалне, политичке, медицинске и економске структуре друштва, али и за истраживаче предрасуда који треба да понуде средства за редуковање негативних стереотипа и предрасуда према старима.

Интересовање социјално-психолошких истраживања углавном је било усмерено на разумевање ставова према старима код одраслих, онда када су ови ставови у потпуно развијеној форми. Ипак, истраживања дечијих ставова према старима, и то специфично њихове развојне трајекторије, могу дати највећи допринос у разумевању формативних механизма који стоје у основи ових ставова, а на тај начин и креирању ефикасних интервентних програма за превенцију и редукацију дискриминације, негативних стереотипа и предрасуда према старима (Montepare & Zebrowitz, 2002). Негативни ставови према старима који се развију рано у животу могу утицати не само на однос према старима током детињства и одраслог доба (Trent, Glass, & Crockett, 1979; Newman, Faux, & Larimer, 1997; Hickey & Kalish, 1968), већ и на способност успешног ношења са изазовима које доноси процес старења и прихватања сопственог старења (Rich, Myrick, & Campbell, 1983; Seltzer & Atchley, 1971; Levy, 2003). Зато интервентни програми који промовишу позитивнију слику о старима и процесу старења доприносе не само интергенерацијској толеранцији и солидарно-

сти, већ и личном развоју појединца. Стицање увида у природу ставова деце према старима и старењу представља први корак у формулисању таквих програма.

Природа и садржај дечијих ставова према старима и старењу

Иако су прва истраживања спроведена током шездесетих година XX века (Hickey, Hickey & Kalish, 1968; Hickey & Kalish, 1968), до данас корпус података о ставовима деце према старима није нарастао до те мере да можемо изводити јасне и недвосмислене закључке о њиховој валенци и интезитету током одрастања. Додатно, док су рана истраживања проналазила претежно негативне ставове, новија указују на нешто позитивније представе о старима и процесу старења. Део објашњења за неконзистентности у корпусу налаза о дечијим ставовима према старима може се приписати и комплексној природи социјалних ставова. Према социјалним психолозима, ставови укључују евалуацију стимулуса дуж три димензије: афективне, когнитивне и бихејвиоралне (Taylor, Replau, & Sears, 2000). У истраживањима ставова према старима, разматрају се осећања према старима (кључна за предрасуде), знања и уверења о старима (која су основни садржај стереотипа) и намеравано или остварено понашање према старима (повезано са дискриминацијом) (Montepare & Zebrowitz, 2002).

Кади и Фиске (2002), испитујући базичне когнитивне и афективне процесе у основи стереотипа и предрасуда, проналазе да су ставови према старима једни од комплекснијих социјалних ставова и да људи могу имати мултипле, често контрадикторне представе о старима. Чини се да је консензус различитих истраживача највећи у погледу афективне компоненте. Као и код одраслих, код деце је афективна валенца ставова према старима углавном негативна. У пионирској студији дечијих афективних одговора на старе наспрам младих особа, Коган и сарадници (1961) су пронашли да деца чак и на узрасту од четири године показују позитивније афективне одговоре на фотографије младих, у односу на фотографије старих особа. Сифелд је у серији истраживања у којима је примењивао различите технике мерења, попут семантичког диференцијала и вербалних асоцијација, увек проналазио да су дечије представе о старима углавном обојене негативним осећањима (Seefeldt, 1984; Seefeldt & Ahn, 1990; Seefeldt et al., 1977). У метаанализи истраживања која су поредила ставове одраслих према младима и према старима, Кајт и Џонсон (1988) су показали да, иако се стари људи у појединим студијама опажају позитивно, у поређењу са младима, стари се опажају типично негативно. Слични су и налази студија које су ставове према старима испитивале помоћу имплицитних техника (Levy & Banaji, 2002; Neto, 2009).

Испитивања дечијих уверења о особинама, понашању и способностима старих особа указују на то да су дечији ставови према старима значајно комплекснији него што се првобитно претпостављало. Наиме, представе о старима састоје се из више

концептуално различитих домена који укључују уверења о физичким, когнитивним и интерперсоналним особинама старих особа (Brubaker & Powers, 1976; Crockett & Hummert, 1987; Green, 1981; Hummert, 1990; Hummert et al., 1994; Lutsky, 1980; McTavish, 1971; Pasupathi, Carstensen, & Tsai, 1995; Schmidt & Boland, 1986). Стабилан је налаз да су перцепције физичких и когнитивних карактеристика старих значајно негативније од процена на атрибутима који се тичу интерперсоналних односа (Pinquart, Wenzel, & Sorensen, 2000; Lynott & Merola, 2007; Thomas & Yamamoto 1975; Marks, Newman, & Onawola 1985). Преглед Монпареа и Зебровица (2002) указује да се дечији ставови и ставови одраслих у овом погледу не разликују. Већ на узрасту од три године деца повезују старење са падом у физичкој атрактивности (Downs & Walz, 1981; Kogan, Stephens, & Shelton 1961; Korthase & Trenholme, 1983; Weinberger, 1979). Када им се да задатак да нацртају стару особу, доврше реченицу о старима, или да опишу какви ће они бити када остаре, деца основношколског узраста брзо указују на физичке одлике попут ћелавости, бора, слабог вида и слуха, отежаног хода, опште слабости и болешљивости. Позитивније евалуације израњају уколико су деца упитана да евалуирају старе особе на различитим социјалним критеријумима. Иако деца често перцепирају старе као тужније, усамљеније и досадније него што су то млађи (Burke, 1981–1982; Doka, 1985–1986; Hickey & Kalish 1968; Thomas & Yamamota 1975), такође их описују и као неагресивне, љубазне, уљудне, добре, пријатељски настројене и мудре (Burke, 1981–1982; Fillmer, 1982; Hickey, Hickey, & Kalish, 1968; Ivester & King, 1977; Marks, Newman, & Onawola 1985).

Иако се мали број студија бавио бихејвиоралном компонентом дечијих ставова према старима, неколико студија указује да деца имају систематска очекивања о понашању у интеракцији са старима. Већ на узрасту од три године, деца радије бирају интеракцију са млађим, него са старим одраслима (Page et al., 1981; Seefeldt et al., 1977). И Милер и сарадници (1984) проналазе да трогодишњаци у хипотетичким ситуацијама преферирају млађе наспрам старих одраслих (примери ситуација: С ким би се радије играли? Кога би изабрали да брине о њима док су болесни?). Истраживања такође показују да деце себе виде као помагаче у интеркцији са старима. Сифелд и сарадници (1977) су питали децу у којим би се активностима ангажовала са старом мушком особом, а неки од карактеристичних одговора били су „носио бих ствари уместо њега“, „донео бих му наочаре“, „гурао бих га у инвалидским колицима“... Ипак, друга истраживања показују не само спремност деце да помогну старима, већ и да у одређеним ситуацијама и затраже помоћ (Marks, Newman, & Onawola, 1985; Weinberger 1979). Бихејвиорална очекивања су нешто позитивнија када су деца конкретно упитана о њиховима бабама и дедама. У Буркеовим истраживањима деца узраста од четири до седам година своје бабе

и деде наводе као веома пожељно друштво са којим време проводе у игрању, заједничком раду, разговору и грљењу (Burke 1981–1982).

Само једна студија заправо је испитивала дечије реално понашање према старим и младим особама. Ајзак и Берисон (1986) су случајним избором распоредили четворогодишњаке, шестогодишњаке и осмогодишњаке у две групе које су радиле заједно са седамдесетпетогодишњацима или са тридесетпетогодишњацима који су се у обе групе понашали на сличан начин, били су пријатни, здрави и модерно обучени. Дечији ставови су мерени преко традиционалних мера (скеале), док је интеракција са сарадницима кодирана преко бихејвиоралних мера попут проксемичке дистанце, иницијације контакта очима, вербалне интеракције (број речи, број иницирања разговора и обраћања). Измерена је и продуктивност група (број сложених слагалица). Утврђене су значајне разлике између група на већини бихејвиоралних мера: деца су седела даље од старих сарадника, иницирала су мање контакта очима и вербалне интеракције, питала су их мање за помоћ. Додатно, мере проксемичког и контакта очима су корелирала са одговорима на скали става која је од њих тражила да за сваку од понуђених особина или способности одаберу да ли више одговарају старима или младима.

Развојне основе дечијих ставова према старима и старењу

Развојни психолози сугеришу да деца на најранијим узрастима опажају разлике у животној доби и да успешно категоришу особе на основу физичких карактеристика специфичних за различите старосне групе (Lewis & Brooks-Gunn, 1979). Разумевање старосних разлика, као и самог процеса старења побољшава се током одрастања (Thomas & Yamamoto, 1975), а упоредо са овим процесом, мењају се и дечије представе о старењу, као и ставови према старима (Aday, Sims, McDuffie, & Evans, 1996; Page, Olivas, & Driver, 1981; Seefeldt, Jantz, Galper, & Serock, 1977b; Larkin, 2007). Ови налази сугеришу да сазревање, социјализација, или и једно и друго, играју важну улогу у развоју ставова према старима и процесу старења.

Идентификоване су различите физичке карактеристике које систематски коварирају са одрастањем и старењем, и снажни емпиријски докази указују да деца спремно користе ове информације како би разликовала и класификовала људе који их окружују. Диференцирање се врши на веома раним узрастима (до навршене прве године живота) и то на основу висине, фацијалних карактеристика и карактеристика гласа (Brooks & Lewis, 1976; Montepare & Zebrowitz, 1998; Cooper & Aslin, 1990). У предшколском периоду, деца схватају колико година имају особе и у стању су да разликују старе и младе на основу физичких карактеристика, а од 10. године деца увиђају да се старосне групе разликују и према психолошким одликама (Larkin, 2007). Иако ови налази сугеришу да би категоризација заснована на животној доби могла бити рудиментарна и универзална способност, одређени аспекти пер-

цепције старосних разлика развијају се у складу са сазревањем и фазама развоја логичког мишљења и резоновања (Piaget, 1969; Galper et al., 1980-81). Способност разликовања особа различитих животних доби се побољшава и постаје софистициранија током развоја и то посебно када се испитује когнитивно захтевнијим задацима који од детета захтевају да рангира стимулусе (фотографије особа различите старости) или да процене врши помоћу вербалних категорија (нпр. стари-млади) (Downs & Walz, 1981; Page, Olivas, Driver, & Driver 1981; Kogan, Stephens, & Shelton, 1961; Seefeldt et al., 1977; Sheehan 1978; Seefeldt, Jantz, Galper, & Serock, 1977a, 1977b). У прилог тези да је дечија перцепција старосних група повезана са когнитивним сазревањем говори у прилог и налаз да учинак на задатку рангирања фотографија особа различите старости корелира са постигнућем на когнитивним задацима серијације, као и разумевањем лингвистичких термина који одражавају старосне концепте (Kuczaj & Lederberg, 1976; Miller, Blalock, & Ginsburg 1984; Rosenwasser et al., 1986). Развојну перспективну подржавају и налази истраживања која су испитивала дечије разумевање процеса старења. Галпер и сарадници (1980-1981) су на узорку деце узраста од три до једанаест година применили задатак резоновања о процесу старења. Ниски скорови на овом тесту указују на дечију немогућност да старење виде као континуирани процес који се одвија током времена. Деца са нижим постигнућима на овим задацима сматрају да различити људи старе различитим темпом, да људи постају стари изненада, у кратком временском период, као и да њихови родитељи неће старити. Поред узраста, постигнуће на овом тесту значајно је корелирало и са учинком на Пијажеовом задатку конзервације. Слични су и налази Голдмана и Голдманове (1981) који извештавају да деца из неколико различитих земаља на нижим узрастима наводе мање логичне и реалистичне узроке старења (од пет до девет година: божија воља, неуношење довољно хране, истрошеност тела), док са узрастом расте и логичност и реалистичност објашњења (деца од 10 до 15 година се позивају на физичке и психолошке факторе и старење описују као неизбежно и иреверзибилно).

Иако је повезаност когнитивног развоја и представа деце о старима очигледна, мало је студија којима је основни циљ био да систематски испитају ову повезаност и расветле развојну трајекторију ових ставова током детињства (Gilbert & Ricketts, 2008; Montepare & Zebtowitz, 2002). Већина студија које су имале шансу да пореде ставове деце млађих и старијих узраста нису биле вођене одређеном развојном теоријом, а узрасне разлике су обично испитиване у експлоративном маниру. У тим студијама узрасти су бирани пре према принципу пригодности, него у складу са теоријском мотивацијом. Додатно, студије које су испитивале узрасне разлике често су користиле различит инструментаријум, што донекле онемогућава раздвајање узрасних разлика од оних

које су последица методолошких решења. Прегледни радови који се баве ставовима деце према старима истичу узрасне разлике као питање на које је немогуће дати једнозначан одговор на основу постојећих истраживања (Gilbert & Ricketts, 2008; Montepare & Zebtowitz, 2002). Ипак, тренутни корпус података указује да међу истраживачима за сада постоји консензус око развојне трајекторије од треће до пете године живота, када ови ставови почињу да се формирају. Рано формиране афективне реакције на старе су претежно негативне. Додатно, у овом периоду деца формирају и одређена стереотипна виђења старих која са сазревањем постају комплекснија и диференциранија (Aday, Aday, Arnold, & Bendix, 1996; Aday, Sims, McDuffie, & Evans, 1996; Rich, Myrick, & Campbell, 1983). На каснијим узрастима, различита истраживања извештавају о различитим трендовима у промени валенце и интензитета дечијих ставова према старима. Прве промене почињу да се дешавају у преадолесцентном периоду, када се одвијају и важне промене у домену когнитивног развоја. Током адолесценција, ставови се додатно артикулишу, али различита истраживања извештавају о различитим смеровима афективне валенце ових ставова (Montepare & Zebrowitz, 2002; Kite & Johnson, 1988). Ситуацију додатно компликује и то што дечији ставови према старима имају више компоненти које могу имати различите развојне путање. У овом домену проучавања дечијих ставова потребно је још истраживања са јасном развојном теоријском потком.

Формативни механизми ставова према старима и старењу

Међу социјалним психолозима постоји консензус да су садржај и организација ставова под утицајем различитих когнитивних, афективних, мотивационих и социокултурних фактора који делују у социјалним околностима (Maskie et al., 1996). Осим побројаних фактора, у анализи дечијих ставова према старима посебна пажња посвећује се и перцептивним факторима, имајући у виду да деца првенствено на основу физичких карактеристика перципирају старе особе као засебну социјалну групу.

Перциптивни механизми. Физичке карактеристике деци представљају најистакнутије обележје старих као социјалне групе, па група истраживача указује на могућност да су дистинктивне физичке карактеристике старих и одређени перциптивни процеси у знатној мери одговорни за формирање дечијих представа о старима. Највећи допринос у овој области проучавања дају Монпаре и Зебровиц, који предлажу неколико перциптивних механизма који учествују у формирању стереотипа о старима. Први механизам који ови аутори наводе је негативни хало ефекат. Овај механизам делује тако што за особе које опажамо као мање атрактивне очекујемо да поседују негативне особине или способности (Langlois et al., 2000). Будући да се старе особе опажају као мање атрактивне (Downs & Walz, 1981; Kogan, Stephens, & Shelton, 1961; Korthase & Trenholme, 1983; Weinberger 1979), овај

механизам може допринети формирању негативних ставова према њима (Zebrowitz, 1997). Додатно, већ деца стара неколико месеци преферирају атрактивнија лица (Kramer et al., 1995). На узрасту од годину дана деца имају негативне афективне одговоре на неатрактивне одрасле (Langlois, Roggman, & Rieser-Dannmer, 1990), док нешто старија деца сматрају да непривлачне особе поседују и социјално непожељне особине (Langlois & Styczynski, 1979; Langlois et al., 2000). Ипак, за стереотипе према старима не може се рећи да су једноставно негативни, већ њихове различите димензије могу садржати и позитивне и негативне евалуације. Зато хало ефекат не може бити једини механизам помоћу којег се може објаснити формирање ставова према старима.

Детекција социјалне афорданце. На основу физичких карактеристика је оформљен други механизам предложен од стране Монпареа и Зебровица. Према овој претпоставци, људски глас, изглед лица и тела пружају другим људима информације о афорданци опажане особе, односно, дају информацију да ли и на који начин са опаженом особом треба ступити у интеракцију. Овај механизам истичу и еволуциони психолози који заговарају тезу да одређене физичке карактеристике старења имају адаптивну функцију. Физичке карактеристике које указују на слабост и рањивост спречавају нападе других чланова групе, а на тај начин вредна знања старих чланова заједнице не бивају изгубљена, а допринос групи се огледа и у учешћу старих у подизању младих (Forbus, 1982; Jensen & Oakley, 1980). Према истим ауторима, особености гласа старих особа који је мекши и спорији такође су у функцији трансмисије знања која поседују старији, а због тих карактеристика стари се опажају као брижни, добри и пријатељски настројени. Подршка овим претпоставкама може се наћи у изјавама деце да уживају у разговору и да воле да слушају приче својих баба и деда (Burke, 1981-1982). Механизам социјалне афорданце може објаснити и постојање позитивних аспеката стереотипа према старима.

Трећи перцептивни механизам о коме ће бити речи је ефекат прекомерне генерализације, према коме на основу одређених физичких карактеристика закључујемо о особинама опажане особе, само зато што нека друга особа која поседује сличне физичке карактеристике поседује и особину коју додељујемо опажајој особи. Монпаре и Зебровиц су се посебно бавили прекомерном емоционалном генерализацијом - процесом у коме опажамо да особа поседује одређене емотивне карактеристике зато што њене физичке карактеристике наликују физичким експресијама одређених емотивних стања (Montepare & Dobish, 2000; Zebrowitz, 1996, 1997). Када је реч о старима, одрасле особе опажају стара лица као тужнија у односу на млађа лица, чак и када приказана лица имају неутралну фацијалну експресију. Овај ефекат се приписује томе да одлике лица старих особа (услед опуштне и наборане коже, посебно око очију) подсећају на физичке карактеристике тужних

фацијалних експресија (Malatesta et al., 1987). Због овог ефекта, деца могу опажати старе који не доживљавају никакве негативне емоције као тужне, усамљене или депресивне. Ефекти прекомерне емоционалне генерализације могу важити и не само за фацијалне, већ и за друге телесне карактеристике старих (Humert, 1994).

Когнитивни, афективни и мотивациони механизми. Иако перцептивни процеси могу играти важну улогу у формирању раних дечијих социјалних перцепата, у њиховом обликовању и одржавању истиче се и улога различитог когнитивних, афективних и мотивационих механизма.

Бројна социјално-психолошка истраживања указују на склоност да особе које нас окружују категорисемо у различите групе. Осим што овај процес олакшава когнитивну обраду, он производи и одређене ефекте који представљају погодно тло за формирање стереотипа. Категоризација доводи до тога да се особе које припадају истој групи осећају међусобно сличнијима, а различитијима од особа из других група, него што би то био случај да до категоризације није ни дошло (Mackie et al., 1996; Taylor, Perlaun, & Sears, 2000). Ефекти категоризације могу бити од посебног значаја за формирање стереотипа о старим људима. Не само да деца од раних година врше социјалну категоризацију, већ због ограничења у когнитивној обради, мала деца могу бити посебно подложна негативним ефектима категоризације (Berger, 2000). Друга важна последица категоризације је та што она може утицати на селективну обраду накнадних информација о члановима групе о којој постоји стереотип (већа важност се придаје информацијама које су конзистентне са стереотипом), а самим тим и на одржавање стереотипа (Howard & Rothbart, 1980). Овај процес у домену ставова према старима илуструје истраживање Дејвидсона и сарадника (1995) који су од основаца тражили да се присете позитивних и негативних информација о старима када су они експлицитно названи „стари“ и у ситуацији када нема експлицитног назива. Деца са негативним ставовима према старима сетила су се значајно више негативних података када су стари били вербално експлицитно означени, него деца са позитивним ставовима. И коначно, трећа последица категоризације огледа се у томе што су многи склонили да особе оцењују на основу стереотипних информација о групи којој припадају, него на основу података о индивидуалним особинама процењиване особе (Fiske & Neuberg, 1989). Овим процесом могу се објаснити и узрасне разлике у природи ставова код мале деце и преадолесцената. Наиме, млађа деца услед ограничених когнитивних капацитета у својим социјалним перцепцијама могу се ослањати више на категорије и њихове дефинисане одлике, од старије деце којој укључивање додатних, индивидуализованих података, не представља толико когнитивно оптерећење колико млађој деци.

Ефекат илузорне корелације још један је од процеса социјалне когниције који делимично може бити одговоран за формирање

ставова према старима. Овај ефекат односи се на погрешну перцепцију корелације између одређених група људи и одређених понашања. Услов да до такве перцепције дође је да и група и понашање привлаче пажњу - група може бити маргинална или по неком својству истакнута, док понашање мора бити упадљиво, ретко, или непожељно (Hamilton & Gifford, 1976). Пошто се стари људи претежно ретко појављују у социјалним животима мале деце, као група они могу бити илузорно корелирани са било којим ретким понашањем. Негативна понашања су ређа од позитивних, па ефекат илузорне корелације може делимично објаснити настанак негативних ставова према старима.

Двек и сарадници су у серији истраживања испитивали утицај имплицитних теорија о личним карактеристикама на формирање и прихватање стереотипа (Dweck, Chiu, & Hong, 1995; Chiu, Hong, & Dweck, 1997; Levy, Stroessner, & Dweck, 1998). Њихови налази указују на то да су особе које верују да су људске особине стабилне и непроменљиве склоније да прихвате стереотипе и да о другима суде на основу стереотипа. Леви и Двек (1999) су ове налазе реплицирали и на узорку деце. У домену ставова према старима, могло би се претпоставити да негативније ставове према старима могу имати деца која старење виде као фиксни процес над којим особа не може имати контролу. Когнитивни развој може довести до посматрања особина старих на флексибилнији начин, што може учинити стереотипе позитивнијим.

С друге стране, са одрастањем деца могу развити већу забринутост у вези са сопственим старењем и смртношћу, што би довело до учвршћивања негативних стереотипа. Иако је улога личних мотива и механизма релевантних за функционисање селфа донекле занемарена у савременим моделима стереотипа, ови механизми вероватно имају значајну улогу у формирању и функционисању ставова према старима. Један од таквих механизма може бити и геронтофобија, страх од старих и старења јер људе подсећају на сопствену вулнерабилност и смртност (Nelson, 2002; Ward, 1984). Сличну идеју инкорпорира и теорија управљања страхом (terror management theory, Greenberg et al., 1997), која предлаже да су су стари људи стереотипизирани и стигматизовани управо зато што својом појавом појачавају степен егзистенцијалне анксиозности узорковане страхом од смрти и „бесмислености постојања“ (Solomon, Greenberg, & Pyszczynski, 1991; Greenberg et al., 1997; Bodner, 2009). Слично, Снајдеров и Мијенов функционални приступ стеретипизирању сугерише да негативни ставови према старима имају егопротективну функцију. Такви ставови особама које их имају помажу да направе јасну разлику између себе и старих и на тај начин се заштите свих аспеката старења које представљају претњу за селф (Snyder & Miene, 1994). Слични механизми могу бити на снази и код деце. Посебно су истакнути код адолесцената, који постају потпуно свесни сопственог старења и не желе да размишљају о себи у каснијим животним добрима за

које сматрају да доносе мало задовољстава (Kastenbaum & Durkee, 1964). Неколико истраживања проналази да је деца старење повезују са разболевањем и умирањем (Burke 1981–1982; Doka, 1985–1986; Seefeldt et al., 1977).

Социокултурни механизми. Већина истраживача се слаже да је социјално учење један од најважнијих механизма који учествују у формирању стереотипа и предрасуда према маргинализованим групама (Taylor, Replau, & Sears, 2000). Родитељи и одрасли чланови породице, примарни агенс социјализације, пружају прве изворе информације о различитим социјалним групама (Wishard, 2003), а затим и доминантни друштвени дискурс (начин обраћања, шале, вицееви, различите медијске форме, а посебно телевизија и популарна литература) (Schwalbach & Kiernan, 2002; Chamberlain, Fetterman, & Maher, 1994; Fillmer, 1984). Када је реч о ставовима према старима, важност ових механизма илуструју и налази Њумана и сарадника (1997) који су испитивали изворе дечијег знања о старим особама. Чак 62% деце изјављује да је оно што зна о старима научило од својих баба и деда, 22% као изворе наводе своје родитеље, док се 8% деце позива на телевизију, филмове, књиге и вршњаке. Емпиријска истраживања улоге социокултурних механизма бавила су се претежно ефектима интергенерацијског контакта, едукативних интервенција, као и изложености медијским сликама старих и старења на дечије ставове према старима.

Бројни теоретичари заговарају тезу да су негативни дечији ставови према старима последица ограниченог контакта са старима и необавештености о старима и процесу старења (Palmore, 1990; Aday, Sims, & Evans, 1991; Aday, McDuffie, & Симс, 1993; Aday, Aday, Arnold, & Bendix, 1996). Базична когнитивно-психолошка истраживања извештавају о ефекту фамилијарности где пука изложеност стимулусу доводи до позитивније евалуације истог стимулуса (Bornstein, 1989; Zajonc, 1968). Рана истраживања ставова према старима показују да деца која немају прилике за интеракцију са старима могу да буду осујећена у формирању позитивне ставове према старима ко групи (Fillmer, 1984). Контакт руши митове и стереотипе, промовише позитивне ставове, помаже деци да се упознају са интергенерацијским разноликостима (Aday, Aday, Arnold, & Bendix, 1996; Aday et al., 1991; Carstensen, Mason, & Caldwell, 1982; Fillmer, 1984; Chamberlain et al., 1994). Деца без контакта са старима су склонија да имају стереотипе и погрешне идеје о старима и процесу старења (Seefeldt, 1984). На значај контакта указује и налаз да деца имају позитивније ставове о познатим старим особама, као што су бабе и деде, него о старима као групи (Burke, 1981–1982; Newman, Faux, & Larimer 1997).

Бројне студије тестирале су хипотезу контакта у контексту дечијих ставова према старима, а налази су разнолики. Студије које су користиле родитељске извештаје нису успеле да пронађу везу између контакта деце са старима и способности идентификације животне доби (Burke, 1981–1982; Page et al., 1981) и ставова према

старима (Harris & Fiedler, 1988; Ivester & King, 1977). С друге стране, Шиан (1978) проналази позитивну корелацију контакта и способности идентификације, док Розенвасер и сарадници (1986) проналазе позитивну корелацију између извештеног контакта и позитивних ставова према старима. Мора се нагласити и да су студије које проналазе значајне ефекте користиле обухватнији и детаљнији инструментаријум. Студије које су експериментално варирале количину и квалитет контакта са старима проналазе снажније ефекте од претходно наведених студија (Caspi, 1984; Chapman & Neal, 1990; Newman, Faux, & Larimer, 1997). Ове студије проналазе и то да су ставови у многоме под утицајем природе контакта, а бројни истраживачи сугеришу да је квалитет интергенерацијског контакта утицајнији у поређењу са квантитетом интергенерацијског контакта (Baranowski, 1982; Sheehan, 1978; Steitz & Verner, 1987). Ово имплицира да се интергенерацијске размене које учесницима обезбеђују квалитетну интеракцију, независно од њихове дужине, сматрају успешнијим од дуготрајних програма који не доводе до међусобног разумевања генерација (Haught et al., 1999). Искуства у којима су деца изложена старима који не могу да у интеракцији узврате на реципрочан начин могу чак и да поткрепе негативне ставове и стереотипе. Ставови мале деце постали су негативнији после неколико посета слабим и немоћним старим особама смештеним у старачке домове (Seefeld, 1987), док су посете старих школама, где су се сусрети одвијали у учионичком контексту, довеле до позитивних промена у ставовима (Caspi, 1984; Newman, Faux, & Larimer 1997).

Едукацијске интервенције, које имају за циљ да деци пруже тачне информације о старима као социјалној групи и о процесу старења, поред интергенерацијског контакта, сматрају се важним средством редуковања предрасуда. Њихова примена почива на претпоставци да негативни ставови настају услед недовољног знања о старима и старењу. Показани су позитивни ефекти оваквих интервенција (Blunk & Williams, 1977; Labouvie-Vief & Baltes, 1976), а едукацијске интервенције удружене са интергенерацијским контактом производе најбоље резултате (Dellman-Jenkins et al. 1986; Glass & Trent 1980; Rich, Myrick, & Campell 1983; Seefeldt et al. 1980–81; Hernandez & Gonzales, 2008). Додатна предност ове комбинације је и трајност њених ефеката. Студије праћења извештавају о трајности промена од две недеље до шест месеци (Labouvie-Vief & Baltes, 1976; Glass & Trent, 1980).

Упркос благодатним ефектима интервентних програма и интергенерацијског контакта, истраживачи истичу да деца свакако бивају изложена негативним представама о старима и старењу кроз медије. Посебно се истиче утицај телевизије и дечије литературе.

Телевизија начелно промовише све што је енергично, активно и атрактивно, док старост и старење представљају као нешто што је непожељно. Тако су стари углавном ретко репре-

зентовани у телевизијском програму (Robinson, Callister, & Magoffin, 2009), а онда када јесу ради се о улогама негативаца или комичним ролама које почивају на стереотипним виђењима физичких, когнитивних и социјалних компетенци и одлика старих (Northcott, 1975; Palmore, 1990; Kovaric, 1993; Ory et al., 2003). Ипак, треба бити опрезан према овим налазима, будући де је већина истраживања изведена током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века. Додатно, иако се телевизија истиче као важан агенс у социјализацији широког спектра ставова, спроведен је сразмерно недовољан број емпиријских истраживања која би потврдила ову претпоставку. У области истраживања ставова према старима таквих истраживања нема.

Слично је и са анализом дечије литературе, с разликом да иако већина анализа указује да се стари људи у дечијим књигама приказују као тужни и усамљени (Hurst, 1981; Dellmann-Jenkins & Yang, 1997), поједина истраживања извештавају и о позитивном представљању старих и старења (Seltzer & Atchley, 1971). И у овом домену се мора скренути пажња на временски период у ком су анализе литературе вршене, као и на недостатак истраживања која испитују везу прочитане литературе и ставова.

Закључак

Како се у западним друштвима повећава проценат старог становништа, пред социјалне психологе се поставља задатак да пружи увид у настанак, развој и природу представа младих о старим члановима друштва. Прегледом истраживања изведених током претходних четрдесет година утврђено је да се из обимног корпуса података о ставовима деце према старима и старењу ретко могу извући конзистентни закључци. Разлике у мерама, условима испитивања и процедурама представљају баријеру за компарацију студија и налаза. Ипак, међу истраживачима постоји сагласност о раном развоју еџистичких ставова, као и о њиховој комплексној природи. Налази истраживања о интергенерацијском контакту, као и студија које су се бавиле евалуацијом различитих едукативних програма сугеришу да постоји потреба за раним образовањем о старењу праћеним активностима које подразумевају квалитетну интеракцију младих и старих. Додатни напори у овој области проучавања захтевају креирање конзистентног истраживачког метода, као и ослањање на теорије психосоцијалног развоја приликом планирања будућих истраживања.

Литература

1. Aday, R. H., Aday, K. L., Arnold, J. L., & Bendix, S. L. (1996). Changing children's perceptions of the elderly: The effects of intergenerational contact. *Gerontology and Geriatric Education*, 16(3), 37–51.
2. Aday, R. H., Sims, C. R., & Evans, E. (1991). Youth's attitudes toward the elderly: The impact of intergenerational partners. *Journal of Applied Gerontology*, 10, 372–384.

3. Aday, R. H., Sims, C. R., McDuffie, W., & Evans, E. (1996). Changing children's attitudes toward the elderly: The longitudinal effects of an intergenerational partners program. *Journal of Research in Childhood Education*, 10(2), 143–151.
4. Aday, R. H., McDuffie, W., & Sims, C. R. (1993). Impact of an intergenerational program on black adolescents' attitudes toward the elderly. *Educational Gerontology*, 19, 663–673.
5. Baranowski, M. D. (1982) Grandparents-adolescent relations: Beyond the nuclear family. *Adolescence*, 17(67), 575–584.
6. Bargh, J. A., Chen, M., & Burrows, L. (1996). Automaticity of social behavior: Direct effects of trait construct and stereotype activation on action. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 230–244.
7. Berger, K. S. (2000). *The developing person through the life span*. New York: Worth Publishers.
8. Blunk, E. M., & Williams, S. E. (1997). The effects of curriculum on preschool children's perceptions of the elderly. *Educational Gerontology*, 29, 233–241.
9. Bodner, E. (2009). On the origins of ageism among older and younger adults. *International Psychogeriatrics*, 21, 10031014.
10. Bornstein, R. F. (1989). Exposure and affect: Overview and meta-analysis of research, 1968–1987. *Psychological Bulletin*, 106, 265–289.
11. Brubaker, T. H., & Powers, E. A. (1976). The stereotype of "old": A review and alternative approach. *Journal of Gerontology*, 31, 441–447.
12. Burke, J. L. (1981–1982). Young children's attitudes and perceptions of older adults. *International Journal of Aging and Human Development*, 14, 205–222.
13. Chamberlain, V. M., Fetterman, E., Maher, M. (1994). Innovation in elderly and child care: An intergenerational experience. *Educational Gerontology*, 20(2), 194–204.
14. Chapman, N. J., & Neal, M. B. (1990). The effects of intergenerational experiences on adolescents and older adults. *Gerontologist*, 30, 825–832.
15. Chiu, C., Hong, Y., & Dweck, C. (1997). Lay dispositionism and implicit theories of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 19–30.
16. Crockett, W. H., & Hummert, M. L. (1987). Perceptions of aging and the elderly. In C. Eisdorfer (Ed.), *Annual review of gerontology and geriatrics* (Vol. 7, pp. 217–241). New York: Springer.
17. Cuddy, A. J. C., & Fiske, S. T. (2002). Doddering but Dear: Process, Content, and Function in Stereotyping of Older Persons. In T. Nelson (Eds.) *Ageism: Stereotyping and Prejudice Against Older Persons*. (pp. 3-26). Cambridge: MIT Press.

18. Davidson, D., Cameron, P., & Jergovic, J. (1995). The effects of children's stereotypes on their memory for elderly individuals. *Merrill-Palmer Quarterly*, 41, 70–90.
19. Dellmann-Jenkins, M., & Yang, L. (1997). The portrayal of older people in award-winning literature for children. *Journal of Research in Childhood Education*, 12, 96–100.
20. Doka, K. J. (1985–1986). Adolescent attitudes and beliefs toward aging and the elderly. *International Journal of Aging and Human Development*, 22, 173–187.
21. Downs, A. C., & Walz, P. J. (1981). Sex differences in preschoolers' perceptions of young, middle-aged, and elderly adults. *Journal of Psychology*, 109, 119–122.
22. Dweck, C. S., Chiu, C., & Hong, Y. (1995). Implicit theories and their role in judgments and reactions: A world from two perspectives. *Psychological Inquiry*, 6, 267–285.
23. Fillmer, H. T. (1982). Children's descriptions of and attitudes toward the elderly. *Educational Gerontology*, 10, 99–107.
24. Fiske, S. T., & Neuberg, S. L. (1989). Category-based and individuating processes as a function of information and motivation: Evidence from our laboratory. In D. Bar-Tal, C. F. Graumann, A. Kruglanski, and W. Stroebe (Eds.), *Stereotyping and prejudice: Changing conceptions* (pp. 83–105). New York: Springer.
25. Forbus, P. R. (1982). Age appearance and behavior: A further comment. *Gerontologist*, 22, 5–7.
26. Galper, A., Jantz, R. K., Seefeldt, C., & Serock, K. (1980–1981). The child's concept of age and aging. *International Journal of Aging and Human Development*, 12, 149–156.
27. Gilbert, C. N., & Ricketts, K. G. (2008). Children's attitudes toward older adults and aging: A synthesis of research. *Educational gerontology*, 34, 570–586.
28. Glass, J. C., & Trent, C. (1980). Changing ninth-graders' attitudes toward older persons. *Research on Aging*, 2, 499–512.
29. Goldman, R. J., & Goldman, J. (1981). How children view old people and aging: A developmental study of children in four countries. *Australian Journal of Psychology*, 33, 405–418.
30. Green, S. K. (1981). Attitudes and perceptions about the elderly: Current and future perspectives. *International Journal of Aging and Human Development*, 13, 99–119.
31. Greenberg, J., Solomon, S., & Pyszczynski, T. (1997). Terror management theory of self-esteem and cultural worldviews: empirical assessments and conceptual refinements. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, (Vol 29, pp. 61–139). San Diego, CA: Academic Press.

32. Hamilton, D. L., & Gifford, R. K. (1976). Illusory correlation in interpersonal perception: A cognitive basis of stereotypic judgments. *Journal of Experimental Social Psychology*, 12, 392–407.
33. Harris, J., & Fiedler, C. M. (1988). Preadolescent attitudes toward the elderly: An analysis of race, gender, and contact variables. *Adolescence*, 23, 335–340.
34. Hernandez, C. R., & Gonzales, M. Z. (2008). Effects of intergenerational interaction on aging. *Educational Gerontology*, 34, 292–305.
35. Hickey, T., Hickey, L. A., & Kalish, R. A. (1968). Children's perceptions of the elderly. *Journal of Genetic Psychology*, 112(2), 227–235.
36. Hickey, T. & Kalish, R. A. (1968). Young people's perceptions of adults. *Journal of Gerontology*, 112, 215–219.
37. Howard, J. W., & Rothbart, M. (1980). Social categorization and memory for ingroup and outgroup behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 301–310.
38. Hummert, M. L. (1990). Multiple stereotypes of elderly and young adults: A comparison of structure and evaluations. *Psychology and Aging*, 5, 182–193.
39. Hummert, M. L. (1994). Physiognomic cues and activation of stereotypes of the elderly in interaction. *International Journal of Aging and Human Development*, 39, 5–20.
40. Hurst, J. B. (1981). Images in children's picture books. *Social Education*, 138–143.
41. Isaacs, L. W., & Bearison, D. J. (1986). The development of children's prejudice against the aged. *International Journal of Aging and Human Development*, 23, 175–195.
42. Ivester, C. & King, K. (1977). Attitudes of adolescents toward the aged. *The Gerontologist*, 17(1), 85–89.
43. Jensen, G. D., & Oakely, F. B. (1980). Age appearance and behavior: An evolutionary and ethological perspective. *Gerontologist*, 20, 595–597.
44. Kasternbaum, R., & Durkee, N. (1964). Young people view old age. In R. Kasternbaum (Ed.), *New thoughts on old age* (pp. 236–249). New York: Springer.
45. Kite, M. E., & Johnson, B. T. (1988). Attitudes toward older and younger adults: A meta-analysis. *Psychology and Aging*, 3(3), 233–244.
46. Kogan, N., Stephens, J. W., & Shelton, F. C. (1961). Age differences: A developmental study of discriminability and affective response. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 62, 221–230.

47. Korthase, K. M., & Trenholme, I. (1983). Children's perceptions of age and physical attractiveness. *Perceptual and Motor Skills*, 56, 895–900.
48. Kovaric, P. M. (1993). Television, the portrayal of the elderly, and children's attitudes. In G. L. Berry & J. K. Asamen (Eds.), *Children and television: Images in a changing sociocultural world* (pp. 243–254). Newbury Park, CA: Sage.
49. Kramer, S., Zebrowitz, L. A., San Giovanni, J. P., & Sherak, B. (1995). Infant preferences for attractiveness and babyfacedness. In B. G. Bardy, R. J. Bootsma, and Y. Girard (Eds.), *Studies in perception and action III* (pp. 389–392). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
50. Kuczaj, S. A., & Lederberg, A. R. (1976). Height, age, and function: Difference influences in children's comprehension of "younger" and "older." *Journal of Child Language*, 4, 395–416.
51. Labouvie-Vief, G., & Baltes, P. B. (1976). Reduction of adolescent misperception of the aged. *Journal of Gerontology*, 31, 68–71.
52. Langlois, J. H., Kalakanis, L. E., Rubenstein, A. J., Larson, A. D., Hallam, M. J., & Smoot, M. T. (2000). Maxims and myths of beauty: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 126, 390–423.
53. Langlois, J. H., Roggman, L. A., & Rieser-Danner, L. A. (1990). Infants' differential social responses to attractive and unattractive faces. *Developmental Psychology*, 26, 153–159.
54. Langlois, J. H., & Styczynski, L. (1979). The effects of physical attractiveness on the behavioral attributions and peer preferences in acquainted children. *International Journal of Behavioral Development*, 2, 325–341.
55. Larkin, E. (2007). Images of aging. *Generations United*. Paper presented at Generations United Conference, Images of Aging, Washington, DC.
56. Levy, B. R. (2003). Mind Matters: Cognitive and Physical Effects of Aging Self-Stereotypes. *The Journals of Gerontology: Series B*, 58(4), 203–211.
57. Levy, B. R., & Banaji, M. R. (2002). Implicit ageism. In T. Nelson (Eds.) *Ageism: Stereotyping and Prejudice Against Older Persons*. (pp. 49–75). Cambridge: MIT Press.
58. Levy, S. R., & Dweck, C. S. (1999). The impact of children's static versus dynamic conceptions of people on stereotype formation. *Child Development*, 70, 1163–1180.
59. Levy, S. R., Stroessner, S. J., & Dweck, C. S. (1998). Stereotype formation and endorsement: The role of implicit theories. *Journal of Personal and Social Psychology*, 74, 1421–1436.
60. Lewis, M., & Brooks-Gunn, J. (1979). *Social cognition and the acquisition of self*. New York: Plenum Press.

61. Lynott, P. P. & Merola, P. R. (2007). Improving the attitudes of 4th graders toward older people through a multidimensional intergenerational program. *Educational Gerontology*, 33, 63–74.
62. Mackie, D. M., Hamilton, D. L., Susskind, J., & Rosselli, F. (1996). Social psychological foundations of stereotype formation. In N. McRae, M. Hewstone, and C. Stangor (Eds.), *Foundation of stereotypes and stereotyping* (pp. 41–78). New York: Guilford Press.
63. Malatesta, C., Fiore, M., & Messina, J. (1987). Affect, personality and expressive characteristics of older people. *Psychology and Aging*, 2, 64–69.
64. Marks, R., Newman, S., & Onawola, R. (1985). Latency-aged children's views of aging. *Educational Gerontology*, 11, 89–99.
65. Miller, S. M., Blalock, J., & Ginsburg, H. J. (1984). Children and the aged: Attitudes, contact, and discriminative ability. *International Journal of Aging and Human Development*, 19, 47–53.
66. Montepare, J. M., & Dobish, H. (2000). The contribution of social affordances of emotional expressions to trait impressions. Unpublished manuscript, Emerson College, Boston.
67. Montepare, J. M. & Zebrowitz, L. A. (2002). A Social-Developmental View of Ageism. In T. Nelson (Eds.) *Ageism: Stereotyping and Prejudice Against Older Persons*. (pp. 77-125). Cambridge: MIT Press.
68. Nelson, T. (2002). *Ageism: Stereotyping and Prejudice Against Older Persons*. Cambridge: MIT Press.
69. Nelson, T. (2005). Ageism: Prejudice Against Our Feared Future Self. *Journal of Social Issues*, 61(2), 207-221.
70. Newman, S., Faux, R., & Larimer, B. (1997). Children's view on aging: Their attitudes and values. *The Gerontologist*, 37(3), 412–417.
71. Northcott, H. (1975). "Too young, too old"—Age in the world of television. *Gerontologist*, 15, 184–186.
72. Page, S., Olivas, R., Driver, J., & Driver, R. (1981). Children's attitudes toward elderly and aging. *Educational Gerontology*, 7, 43–47.
73. Palmore, E. B. (1990). *Ageism: Negative and positive*. New York: Springer.
74. Palmore, E. B. (2004). Research Note: Ageism in Canada and the United States. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 19(1), 41-46.
75. Pasupathi, M., Carstensen, L. L., & Tsai, J. L. (1995). Ageism in interpersonal settings. In B. Lott and D. Maluso (Eds.), *The social psychology of interpersonal discrimination* (pp. 16–182). New York: Guilford.
76. Piaget, J. (1969). *The children's conception of time*. New York: Basic Books.

77. Pinquart, M., Wenzel, S., & Sorensen, S. (2000). Changes in attitudes among children and elderly adults in intergenerational group work. *Educational Gerontology, 26*, 523–540.
78. Rich, P. E., Myrick, R. D., & Campbell, C. (1983). Changing children's perceptions of the elderly. *Educational Gerontology, 9*, 483–491.
79. Robinson, J. D. (1989). Mass media and the elderly: A uses and dependency interpretation. In J. F. Nussbaum (Ed.), *Life-span communication: Normative processes* (pp. 319–338). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
80. Rosenwasser, S. M., McBride, P., Brantley, T., & Ginsburg, H. J. (1986). Children and aging: Attitudes differentiation ability, and quantity and quality of contact. *Journal of Genetic Psychology, 147*, 407–415.
81. Schmidt, D. F., & Boland, S. M. (1986). The structure of impressions of older adults: Evidence for multiple stereotypes. *Psychology and Aging, 1*, 255–260.
82. Schwalbach, E. & Kiernan, S. (2002). Effects of an intergenerational friendly visit program on the attitudes of fourth graders toward elders. *Educational Gerontology, 28*, 175–187.
83. Seefeldt, C. (1984). Children's attitudes toward the elderly: A cross-cultural comparison. *International Journal of Aging and Human Development, 19*(4), 319–328.
84. Seefeldt, C. (1987). The effects of preschoolers' visits to a nursing home. *Gerontologist, 27*, 228–232.
85. Seefeldt, C., & Ahn, U. R. (1990). Children's attitudes toward the elderly in Korea and the United States. *International Journal of Comparative Sociology, 31*, 248–256.
86. Seefeldt, C., Jantz, R. K., Galper, A., & Serock, K. (1977a). Children's attitudes toward the elderly: Educational implications. *Educational Gerontology, 2*, 301–310.
87. Seefeldt, C., Jantz, R. K., Galper, A., & Serock, K. (1977b). Using pictures to explore children's attitudes toward the elderly. *The Gerontologist, 17*(6), 506–512.
88. Seltzer, M. M., & Atchley, R. C. (1971). The concept of old: Changing attitudes and stereotypes. *The Gerontologist, 11*, 226–230.
89. Sheehan, R. (1978). Young children's contact with elderly. *Journal of Gerontology, 33*, 567–574.
90. Snyder, M., & Miene, P. K. (1994). Stereotyping of the elderly: A functional approach. *British Journal of Social Psychology, 33*, 63–82.
91. Solomon, S., Greenberg, J., & Pyszczynski, T. (1991). Terror management theory of self-esteem. In C. R. Snyder and D. Forsyth (Eds.), *Handbook of social and clinical psychology: The health perspective* (pp. 21–40). New York: Pergamon.

92. Sheehan, R. (1978). Young children's contact with elderly. *Journal of Gerontology*, 33, 567–574.
93. Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, D. O. (2000). *Social psychology*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
94. Thomas, E. C. & Yamamoto, K. (1975). Attitudes toward age: An exploration in school-age children. *International Journal of Aging and Human Development*, 6(2), 117–129.
95. Trent, C., Glass, J. C., & Crockett, J. (1979). Changing adolescent 4-H club members' attitudes toward the aged. *Educational Gerontology*, 4, 33–48.
96. Ward, R. A. (1984). *The aging experience*. New York: Harper and Row.
97. Weinberger, A., (1979). Stereotyping of the elderly: Elementary school children's responses. *Research on Aging*, 1, 113–136.
98. Wishard, D. L. (2003). An analysis of children's attitudes toward older adults. Unpublished doctoral dissertation, University of Texas at Austin.
99. Zajonc, R. B. (1968). Attitudinal effects of mere exposure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 9, Monograph Supplement, No. 2, part 2.
100. Zebrowitz, L. A. (1996). Physical appearance as a basis for stereotyping. In N. McRae, M. Hewstone, and C. Stangor (Eds.), *Foundation of stereotypes and stereotyping* (pp. 79–120). New York: Guilford Press.
101. Zebrowitz, L. A. (1997). *Reading faces*. Boulder, CO: Westview Press.

Ivana Ćirović

THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S ATTITUDES TOWARD ELDERLY AND AGING

Abstract

Due to the changes in the demographic structure of the population, the social psychologists are challenged to offer effective means to combat negative stereotypes and reduce prejudices against the older members of society. Research on the nature and development of children's attitudes toward the elderly can make the largest contribution to the understanding of the formative mechanisms that underlie this phenomenon, and thus the creation of effective

intervention programs for the prevention and reduction of discrimination, negative stereotypes and prejudice against the elderly. It is the aim of this paper to provide an overview of previous research and summarize the findings on the nature, development and socialization of children's attitudes toward the elderly and aging. Analysis of the extensive corpus of data on children's attitudes toward elderly indicates that due to the differences in the measurements, test conditions and procedures consistent conclusions can rarely be drawn. Still, among researchers there is an agreement on the early development of attitudes toward the elderly and aging, as well as their complex nature. The importance of perceptual, cognitive, affective and socio-cultural formative mechanisms is stressed, but further research has yet to provide insight into the nature of their interactions. Research findings on intergenerational contact and studies dealing with the evaluation of intervention programs suggest the need for early education on aging. Additional breakthroughs in this field of study require the creation of consistent research method, as well as increased relying on developmental theoretical framework when designing studies.

Key words: elderly, attitudes, socialization, development, children